

หลักการและวิธีการเทศน์

Principles and Methods of Preaching

วิจารณ์หนังสือ: หลักการและวิธีการเทศน์

ผู้เขียน: พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ.9)

สำนักพิมพ์: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย

ปีที่พิมพ์: 2551 จำนวน 92 หน้า

พระครูปริยัตินันตธรรม

Phrakhru Pariyat Santitham(Sansang)

ไพฑูรย์ สวานมะไฟ

Phaitoon Suanmafai

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Roi Et Buddhist College

E-mail: vi6217205019@gmail.com

Received: 10 July 2025; Revised: 19 August 2025; Accepted: 30 August 2025

บทคัดย่อ

หนังสือ “หลักการและวิธีการเทศน์” มีเนื้อหาว่าด้วยหลักการและวิธีการเทศน์ โดยสรุปเป็นการสืบทอดตำนานเทศนา เช่น ลีลาสาธิตาป้อนเหยื่อ เป็นต้น การเทศน์ทุกครั้งจะต้องมีเรื่องที่จะเทศน์ทั้งเรื่องที่ได้รับกำหนดและเรื่องที่นักเทศน์กำหนดเอง การเทศน์จะต้องเตรียมตัวให้พร้อม ซึ่งการเตรียมตัวที่ดีนี้ทำให้มีชัยเป็นครึ่ง หนังสือเรื่อง “หลักการและวิธีการเทศน์” มีประโยชน์มากสำหรับนักเทศน์และนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา หากนำหนังสือเล่มนี้ไปศึกษา ต่อยอดด้วยการอบรมพระนักเทศน์ทุกระดับตั้งแต่ระดับภาค ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ จนถึงระดับตำบล ประเทศไทยจะมีพระนักเทศน์ที่มีความรู้ ความสามารถ มีคุณภาพคุณประโยชน์สามารถช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป

คำสำคัญ: หลักการ, วิธีการ, การเทศน์

Abstract

The book “Principles and Methods of Preaching” contains the principles and methods of preaching. In summary, it is the continuation of the legendary sermon, such as the “Salika (Bird) Feeding Prey” style. Every sermon must have a topic to preach, both the topic specified by the host and the topic specified by the preacher. The sermon must be well-prepared, and good preparation is half the battle. The book “Principles and Methods of Preaching” is very useful for preachers and Buddhist propagators. If this book is studied and

further developed by training monks preaching at all levels, from the regional, provincial, district, and sub-district levels. Thailand will have monks preaching who are knowledgeable, capable, and of high quality and useful, and can help propagate Buddhism to flourish forever.

Keywords: Principles, Methods, Preaching

บทนำ

การเทศน์ในพระพุทธศาสนาเริ่มต้นตั้งแต่สมัยของพระพุทธเจ้า เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมแล้วพระองค์ได้เดินทางไปเผยแผ่คำสอนแก่ผู้คนที่ต่าง ๆ ผ่านการเทศน์ โดยเน้นการสอนธรรมะที่เข้าใจง่าย และสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้จริง ตัวอย่างเช่น การเทศน์ครั้งแรกที่พระพุทธเจ้าทรงเทศน์แก่พระอัครสาวกในป่าอิสิปตนมฤคทายวัน (ป่าอิสิปตน) ซึ่งเป็นการเผยแผ่คำสอนที่เรียกว่า "ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร" หรือ "การหมุนวงล้อธรรม" ซึ่งเป็นการสอนเกี่ยวกับบอริยสัจ 4 ที่เป็นแก่นของคำสอนทางพระพุทธศาสนา หลังจากนั้นการเทศน์ได้แพร่หลายไปยังสังคมทั่วไป ทั้งในเมืองและในหมู่บ้าน โดยพระสงฆ์จะทำหน้าที่ในการเทศน์เพื่อเผยแผ่ธรรมะและแนะนำวิธีการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อช่วยให้ผู้ฟังหลุดพ้นจากทุกข์และบรรลุธรรม

การเทศน์มีความสำคัญอย่างยิ่งในพระพุทธศาสนา เพราะมันไม่เพียงแต่เป็นการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการเสริมสร้างศีลธรรมและจริยธรรมในสังคม โดยมีความสำคัญในหลายด้าน ดังนี้ 1) **การเผยแผ่คำสอน** การเทศน์ช่วยเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าผ่านทางคำพูดที่เข้าใจง่ายและเป็นที่น่าสนใจสำหรับผู้ฟัง ช่วยให้ผู้คนเข้าใจหลักธรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตและการหลุดพ้นจากทุกข์ 2) **การเสริมสร้างศรัทธาและการปฏิบัติธรรม** การเทศน์มีบทบาทในการเสริมสร้างศรัทธาของผู้ฟัง โดยช่วยกระตุ้นให้ผู้ฟังเกิดความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและมีความมุ่งมั่นในการปฏิบัติธรรม การเทศน์ที่มีคุณภาพสามารถกระตุ้นให้ผู้ฟังนำคำสอนไปปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน 3) **การสร้างสามัคคีในสังคม** การเทศน์ยังมีบทบาทในการเสริมสร้างความสามัคคีและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนในสังคม การเทศน์เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันอย่างสงบ การลดความขัดแย้ง และการส่งเสริมคุณธรรม จะช่วยให้สังคมมีความสงบสุขและร่วมมือกันในการพัฒนาชีวิต 4) **การช่วยเหลือทางจิตใจ** การเทศน์สามารถเป็นแหล่งที่ให้กำลังใจและช่วยบรรเทาความทุกข์ของผู้ฟังได้ โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่ผู้ฟังกำลังประสบกับปัญหาหรือความทุกข์ใจ การฟังธรรมะช่วยให้เขาเห็นทางออกและได้รับความสงบจากภายใน 5) **การสร้างความรู้และความเข้าใจ** การเทศน์เป็นเครื่องมือในการให้ความรู้แก่ผู้ฟังเกี่ยวกับหลักธรรมและวิธีการปฏิบัติในพระพุทธศาสนา ผู้ฟังสามารถนำความรู้เหล่านั้นไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต

หนังสือเล่มนี้จะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจหลักและวิธีการเทศน์ทั้งแบบดั้งเดิมและการเทศน์สมัยใหม่ ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากพระนักเทศน์และนักวิชาการชื่อดังระดับประเทศและนานาชาติ คือพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต, ป.ธ.9) อันจะเป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระนักเทศน์รวมทั้งผู้สนใจทั่วไป

ความเป็นมา โครงสร้าง และเนื้อหาของหนังสือ

1. ความเป็นมาของหนังสือ

หนังสือเรื่อง “หลักการและวิธีการเทศน์” แต่งโดย พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ.9) เป็นหนังสือที่มีขนาดประมาณครึ่งกระดาษ A4 ตีพิมพ์ครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2551 สำนักพิมพ์เคล็ดไทย มีจำนวนทั้งสิ้น 92 หน้า หน้าปกหนังสือเป็นรูปพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ.9) นั่งบนธรรมาสน์ มือทั้งสองของท่านประคองคัมภีร์เทศน์ ด้านล่างเป็นชื่อหนังสือ เขียนว่า “หลักการและวิธีการเทศน์” เขียนด้วยตัวอักษรสีเหลือง พื้นปกหนังสือด้านบนสีเหลืองทองลายไทย พื้นหนังสือด้านล่างสีดี ส่วนปกหลังด้านบนขวามือเป็นรูปพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ.9) นั่งบนธรรมาสน์ มือทั้งสองของท่านประคองคัมภีร์เทศน์เหมือนหน้าปกหนังสือ ด้านซ้ายบนเขียนประเภทของนักเทศน์ว่า “นักเทศน์มี 3 เกศ คือ 1) นักเทศน์แบบแครอท 2) นักเทศน์แบบไข่ และนักเทศน์แบบกาแฟ”

พระธรรมโกศาจารย์(ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ.9) ปัจจุบันคือ ศาตราจารย์ ดร. พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ.9 Ph.D.) นามเดิม ประยูร นามสกุล มีฤกษ์ เกิดที่จังหวัดสุพรรณบุรี ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง กรรมการมหาเถรสมาคม, เจ้าอาวาสวัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร, อุปนายกสภามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประธานคณะกรรมการฝ่ายเผยแผ่พระพุทธศาสนาของมหาเถรสมาคม, ประธานศูนย์ครูพระปริยัตินิเทศน์แห่งคณะสงฆ์, ประธานกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ประธานสมาคมมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนานานาชาติ (IABU), ประธานสภาสากลวันวิสาขบูชาโลก (ICDV), อาจารย์ประจำหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระพรหมบัณฑิต(ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ.9, Ph.D.) เป็นพระนักบริหาร นักปกครอง นักวิชาการ นักเทศน์และนักเขียนมีผลงานวิชาการมากมายทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เป็นพระสงฆ์ไทยรูปแรกที่ดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์ในมหาวิทยาลัย ได้รับรางวัลและดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากหลายสถาบัน และท่านยังเป็นราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาปรัชญา ในฐานะเจ้าอาวาสวัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร ได้บูรณปฏิสังขรณ์พระบรมธาตุมหาเจดีย์ของวัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร จนได้รับรางวัลยอดเยี่ยม อันดับ 1 ด้านการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมจากองค์การยูเนสโก ท่านได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๕ สมัย (พ.ศ. 2540-2561)

พระธรรมโกศาจารย์(ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ.๙) ได้อธิบายเกี่ยวกับหลักการและวิธีการเทศน์ว่า ประกอบด้วย หลักการและวิธีการเทศน์ท่านบรรยายกับพระนักเทศน์ที่เข้าอบรมว่า ท่านบอกว่าการเทศน์นั้นจะต้องเตรียมตัวเทศน์ทุกครั้งว่า สมมติว่าผมมีเรื่องอยากจะเทศน์ แต่จะเทศน์ด้วยหัวข้ออะไร บาลีอุเทศตั้งนิเคขบพทคืออะไร ต้องหาให้พบ หรือบางทีเจ้าภาพเขากำหนดเรื่องมาแล้ว สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า การเทศน์ทุกครั้งต้องมีเรื่องที่จะเทศน์ จะเป็นเรื่องที่เขากำหนดมาให้แล้ว สมมติว่าให้เทศน์เรื่อง กัมมกถา เราจะหาเรื่องมาประกอบอย่างไร ให้เวลาครึ่งชั่วโมงหรือหนึ่งชั่วโมง หรือเป็นเรื่องที่ท่านไปเห็นไปพบมาแล้วนำมาเข้ากับบาลีหรือบาลีที่ท่านต้องการ การเตรียมตัวเทศน์สำคัญที่สุด

2. โครงสร้างของหนังสือ

หนังสือเรื่อง “หลักการและวิธีการเทศน์” เป็นหนังสือที่เขียนถึงเรื่องหลักการและวิธีการเทศน์ มีจำนวนทั้งสิ้น 92 หน้า แต่งโดย พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ.9) ท่านเขียนถึง การเทศน์ การเตรียมตัวเทศน์เพราะว่าท่านเขียนว่าการเตรียมตัวเท่ากับสำเร็จไปครึ่ง ท่านยังกล่าวถึงเกี่ยวกับการเทศน์ว่า ยิ่งฝึกยิ่งได้ผล การเทศน์ต้องเลือกเรื่องที่จะเทศน์ การเทศน์นั้นต้องมีหลักการเทศน์ วิธีการเทศน์ หลักการใช้อุเทศ หลักการใช้นิเทศ สอดแทรกภษิต ข้อคิดอุปมา นิทานสาธก สื่อคืออุปกรณ์สำคัญในการเทศน์ และผู้เขียนท่านยังเขียนถึงตำนานการเทศน์แบบสาธกป้อนเหยื่อถือได้ว่า เป็นลีลาการเทศน์แบบต้นฉบับของวัด

ประยูรวงศาवास ภาษากับการเทศน์ ลูกไม้วัดประยูร ทู่นักเทศน์มหาชาติ ปฏิภาณโวหารในการเทศน์ สีสลา การอารัมภบทพจนานาคาและราชาศัพท์กับการเทศน์ ท่านยังได้อธิบายเกี่ยวกับ**หลักการและวิธีการเทศน์** ว่าเป็นการสืบทอดตำนานเทศนาสาธิตาป้อนเหยื่อมาจากรุ่นสู่รุ่น นับตั้งแต่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (จี) トラบ จนถึงรุ่นปัจจุบัน วัดประยูรวงศาवास มีพระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียงโด่งดังมากมาย จนเป็นที่กล่าวขานในแวดวงดง ชมนั้นว่า “อยากเป็นนักเทศน์ไปอยู่วัดประยูรฯ อยากเป็นเจ้าของคุณไปอยู่วัดมหาธาตุฯ อยากเป็นนักปราชญ์ไปอยู่ วัดเบญจมฯ” การเทศน์ทุกครั้ง ท่านจะต้องมีเรื่องที่จะเทศน์ จะเป็นเรื่องที่เขากำหนดมาให้ท่าน หรือเป็นเรื่องที่ท่านไปเห็นไปพบมา แล้วนำมาเข้ากับบาลีหรือกลาที่ท่านต้องการ การเทศน์จะต้องเตรียมตัวให้พร้อม เตรียมตัวให้พร้อมเท่ากับสำเร็จไปครึ่ง การเตรียมพร้อมนี้ หมายถึงคติที่ว่า

จะปลูกพีชก็ต้องเตรียมดิน

จะกินต้องเตรียมอาหาร

จะเทศนาวาทการ ต้องเตรียมตัว

ท่านจะพูดหรือจะเทศน์ทำวาทการ วาทศิลป์ หรืออะไรก็ตามต้องเตรียมอยู่เสมอ

การเทศน์ยิ่งฝึกยิ่งได้ผล การฝึกเทศน์ให้เรื่องที่สนใจ การเตรียมตัวคืออะไร การเตรียมตัวคือการ ฝึกซ้อม หัดอ่านภาษาบาลีให้ถูกต้อง

ก่อนที่ท่านจะลงตัวอย่างวิธีเทศน์ ท่านได้ให้เกณฑ์ในการประเมินนักเทศน์ของท่านไว้ 4 เกณฑ์ คือ

1) สันทัสสนา เทศน์ให้แจ่มแจ้ง

2) สมทพนา จูงใจ ให้เกิดศรัทธา

3) สมุตเตชนา แก่ลวกกล้า ฟังที่ท่านสอนไม่ยากเกิด โยมทำได้

4) สัมปหังสนา ร่าเริง ธรรมะบันเทิง ฟังธรรมะแล้วมันไม่เครียด มีอรรถรส ไพเราะ ฟังแล้วมันเกิด

ความรู้สึกชื่นบาน สบายใจ

หลักการเทศน์ การใช้อุเทศ มี 3 ส่วน คือ

1) ตั้งนะโม ท่านต้องตั้งนะโมห้าชั้นให้เป็น

2) บาลีนิทเชบพท ท่านต้องมีบาลี เวลาเทศน์ต้องมีบาลีอ้าง และ

3) อารัมภกถา คำปรารภ ท่านต้องมีคำปรารภท่องไว้ด้วย

วิธีการเทศน์ การตั้งนะโมสามชั้น คือการตั้งนะโมให้ศีล หยุดหายใจ 3 ครั้ง เรียกว่า นะโมสามชั้น, การตั้งนะโมห้าชั้น คือการตั้งนะโมเทศน์ หยุดหายใจ 5 ครั้ง เรียกว่า นะโมห้าชั้น

หลักการใช้นิเทศ

นิเทศมีอยู่แล้วแต่ใครจะมีมากมีน้อย เสนอให้มี 6 ข้อด้วยกัน เทศน์ให้สนุก เทศน์ให้มี 4 ส. ด้วย 6 ข้อนี้แหละ เทศน์อย่างไรให้แจ่มแจ้ง จูงใจ แก่ลวกกล้า ร่าเริง องคนี้เทศน์เป็นมวย พอร์มดี แต่ว่าพอร์มดี เนื้อหา ดีด้วยหรือเปล่า อยู่ที่นิเทศแล้ว ไม่ใช่มาดดีแต่ไม่มีกินเลย นี่คือนิเทศ

3. เนื้อหา

การเตรียมตัวเท่ากับสำเร็จไปครึ่ง ในเรื่องการเตรียมตัวเทศน์ท่านบรรยายกับพระนักเทศน์ที่เข้าอบรม เพิ่มเติมว่า สิ่งที่ผมนั่งคิดตอนลงอุโบสถเสร็จแล้ว ผมก็ไปนั่งทำการบ้าน แล้วก็เตรียมภาพต่างๆ มานำเสนอ เพราะถือตามภษิตที่ว่า ภาพ 1 มีค่าเท่ากับคำพูด 1,000 คำ หลักของนักพูดมีอยู่ว่า อย่าพูด อย่าเทศน์ โดยไม่ได้เตรียมตัวเป็นเด็ดขาด อย่าดูถูกผู้ฟัง โดยการสุกเอาเผากิน และพูดโดยไม่ได้เตรียมตัว ถ้าท่านเตรียมตัวทุกครั้งในการที่ท่านจะไปเทศน์ ไปสอนความรู้นั้นจะเพิ่มพูนตลอดเวลา การเทศน์ยิ่งฝึกยิ่งได้ผล การเตรียมตัวคือ อะไร การเตรียมตัวคือการฝึกซ้อม หัดอ่านภาษาบาลีให้ถูกต้อง บางท่านออกเสียงภาษาบาลีไม่ถูก อ่านไม่เป็น โยนิโสมนสิการ อ่านเป็น โยนิโสมนัสการ บางท่านอ่านภาษาบาลีโดยเฉพาะเวลาตั้งบาลีเป็นนิทเชบพท ก็ต้อง

เดิมอดิเข้าไป เช่น กโรติ ก็ต้องลงท้ายด้วย กโรตีติ อะไรทำนองนี้ บาลีนี้มันมีลักษณะพิเศษ ท่านจะต้องศึกษาว่า จะต้องเติมอดิอย่างไร เช่น “อตตา หิ อตตโน นาโถติ” แต่ท่านก็ไปเติม “อตตา หิ อตตโน นาโถตีติ อย่างนี้ผิดแล้ว อันนี้ไม่ได้เตรียมตัว

การฝึกเทศน์ต้องเลือกรื่องที่จะเทศน์ เราจะไปพูดให้คนฟัง เราต้องรู้ว่าเขาอยากฟังเรื่องอะไร แล้วเตรียมให้สอดคล้องกับความสนใจของผู้ฟัง เทศน์เรื่องที่เขาควรรู้หรืออยากรู้ เขาอยากรู้เรื่องอะไร เราลองคาดเดาดูซิ พระพุทธเจ้าเทศน์ทุกครั้ง มีคนบรรลุเพราะอะไร เพราะพระพุทธเจ้ามีเจตปรีชาญาณ กำหนดรู้ใจของผู้ฟัง เราไม่ได้กำหนดรู้ใจของผู้ฟัง ก็ต้องสุ่มบ้าง หรือถามคนที่มานิมนต์ อย่างฟังเรื่องอะไร พูดเรื่องที่เขาควรรู้ เช่น แดกความสามัคคีในบ้านเมือง ต้องย้ำความสามัคคีให้มาก

การเทศน์ที่น่าสนใจ ท่านอธิบายว่า การเทศน์ระดับสูงเป็นการเทศน์แบบธรรมาธิชฐาน สอนแบบธรรมล้วนๆ ไม่มีตัวอย่าง ไม่มีภาพประกอบกับบุคคลาธิชฐาน สอนธรรมด้วยตัวอย่างระดับสูง ระดับปรมาตถ์ ระดับครูบาอาจารย์ พูดกับธรรมะล้วนๆ แตกต่างกับระดับชาวบ้าน ระดับเด็กท่านต้องใช้บุคคลาธิชฐาน สอนด้วยตัวอย่าง วันนี้ อธิบายธรรมะอย่างเดียวไม่ได้ ท่านต้องมีตัวอย่าง วันนี้ ผมจะพูดการเทศน์แบบบุคคลาธิชฐาน สอนธรรมะด้วยตัวอย่าง และเมื่อท่านสอนธรรมะด้วยตัวอย่าง อย่างนี้ ท่านต้องประเมินตัวเองด้วยว่า เทศน์แล้วเป็นอย่างไร ก่อนที่ผมจะลงตัวอย่างวิธีเทศน์ ผมจะให้เกณฑ์ประเมินตัวท่าน 4 เกณฑ์ คือ

1) สันทสสนา เทศน์ได้แจ่มแจ้ง ถ้าท่านเทศน์มีตัวอย่างคนจะเข้าใจง่าย คือเกณฑ์ที่ 1 ท่านมาฝึกบ่นนี้ เราจะดูว่า ท่านเทศน์ได้แจ่มแจ้งไหม พูดได้ชัดเจนไหม

2) สมทพนา จูงใจให้เกิดศรัทธา ธรรมฐานติ โยมต้องปฏิบัติอย่างนี้ๆ โยมฟังเฉย เทศน์ให้เหนื่อย แต่ถ้าหากว่าท่านเทศน์พูดจูงใจ อาานิสงส์กรรมฐานเป็นอย่างนี้ ปฏิบัติแล้วเป็นอย่างนี้ โยมนำไปปฏิบัติตาม นี้แหละจูงใจ

3) สมุตเตชนา แกล้งกล้า ฟังแล้ว ที่ท่านสอนนี้ไม่ยากเกิน โยมทำได้ แต่ไม่ใช่ไปเทศน์ ห้ามตี๋มสุรา ห้ามเล่นการพนัน โยมก็เสียด ท่านเป็นพระท่านก็ทำได้สิ ไม่ตี๋มสุรา แต่ผมต้องเข้าสังคม แล้วก็เสียดอีก ที่ท่านเทศน์ ผมรู้หมดแต่มันอดไม่ได้ ลองมาเป็นอย่างผมสิ

4) สัมปหังสนา ร่าเริง ธรรมะบันเทิง ฟังธรรมะแล้วไม่เครียด มีอรรถรส ไพเราะ ฟังมันเกิดความชื่นบาน “ธมฺมโรโส สพฺพโรโส ชินาติ” แปลว่า “รสแห่งธรรมชนะรสทั้งปวง” ฟังธรรมะแล้วชื่นบาน สบายใจ

หลักการเทศน์และวิธีการเทศน์

หลักการเทศน์ มี 3 ขั้นตอน คือ งามในเบื้องต้นด้วยอุเทศ งามในท่ามกลางด้วยนิเทศ และงามในที่สุดด้วยปฏินิเทศ

หลักการใช้อุเทศ

หลักการใช้อุเทศ มี 3 ส่วน คือ

- 1) ตั้งนโม ท่านต้องตั้งนโมห้าชั้นให้เป็น
- 2) บาลีนิกเขปบท ท่านต้องมีบาลี เวลาเทศน์ต้องมีบาลีอ้าง เรียกว่า นิกเขปบท ต้องยกพุทธศาสนสุภาษิต เป็นภาษาบาลี และ

3) อารัมภกถา คำปรารภท่านจะต้องมีคำปรารภ ท่องไว้ด้วย ทั้งหมดนี้ท่านจะต้องฝึก

วิธีการเทศน์

การตั้งนโมสามชั้น คือการตั้งนโมให้ศีล หยุดหายใจ 3 ครั้ง เรียกว่า นโมสามชั้น

“นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส”

การตั้งนโมห้าชั้น คือการตั้งนโมเทศน์ หยุดหายใจ 5 ครั้ง เรียกว่า นโมห้าชั้น

“นโม ตสส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสส นโม ตสส,
ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสส,
นโม ตสส ภควโต,
อรหโต,
สมมาสมพุทฺธสส.

พอตั้งนโมเสร็จแล้ว ท่านต้องตั้งบาลีทันทีเลย เช่น

“ตีณิมาณี ภิกขเว อาธิปไตยยานิ กตมานิ ตีณิ อตตาทิปเตยฺย โลกาทิปเตยฺย ฐมมาธิปไตยยฺนติ”

ตีตัวสุดท้ายลากเสียงนิดหน่อย ทำไม่ต้องมี อิติ หมายความว่าถ้อยคำเหล่านี้เป็นคำอ้างมาจากพระไตรปิฎก ไม่ได้คิดขึ้นมาเอง นักปราชญ์หรือพระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้แบบนี้ แล้วท่านก็ต่อด้วยอารัมภกถานี้เป็นแบบจำเอาไว้

ณ บัดนี้ อาตมภาพ (ไม่ใช่อาตมาภาพ ก็ผิด) จักรับประทานแสดงพระธรรมเทศนาในอธิปไตยกถา เพื่อเป็นเครื่องประดับประครองศรัทธา ประดับปัญญาบารมี เพิ่มกุศลบุญราศีของท่านพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ผู้มาประชุมกัน ณ วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร เนื่องในพิธีบำเพ็ญกุศล ในวันธัมมัสสวณะ คือวันพระตามสมควรแก่เวลาสืบต่อไป

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักรับประทานแสดงพระธรรมเทศนา ทำไม่ต้องรับประทาน ก็เวลางานหลวง ใช้คำว่า รับพระราชทาน ถวายวิสาขบูชาพระธรรมเทศนา ชาวบ้านก็คือ อนุญาตนั่นเอง ขออนุญาตแสดงพระธรรมเทศนา พูดกับญาติโยม ไม่ใช่กิน ประทานนี้คือการให้โอกาส ขอโอกาสแสดงพระธรรมเทศนาในเรื่องนี้เป็นภาษาเก่า

หลักการใช้นิเทศ

นิเทศมีอยู่แล้วแต่ใครจะมีมากมีน้อย เสนอให้มี 6 ข้อด้วยกัน เทศน์ให้สนุก เทศน์ให้มี 4 ส. ด้วย 6 ข้อนี้แหละ เทศน์อย่างไรให้แจ่มแจ้ง จูงใจ แก่ล้ากว่า ร่าเริง องค์กรนี้เทศน์เป็นมวย ฟอรัมดี แต่ว่าฟอรัมดี เนื้อหาดีด้วยหรือเปล่า อยู่ที่นิเทศแล้ว ไม่ใช่มาดดีแต่ไม่มีกินเลย นี่คือนิเทศ

1. อรรถาธิบาย ท่านต้องเริ่มด้วยการนิยามความหมาย อธิบายคำนิยามนั้น
2. ขยายจำแนก อธิบายขยายความ ตีความหมายธรรมะ ขยายจำแนกธรรมะ
3. สอดแทรกภาษิต สอดแทรกพุทธภาษิต ตีความหมายพุทธภาษิต สอดแทรกกตติธรรม
4. ข้อคิด-อุปมา มีข้อคิดอุปมา ใช้อุปมาสวกในการเทศน์
5. นิทาน-สาธก มีนิทานประกอบ มีอรรถนัยช่วงเวลาเล่านิทาน
6. ยกสื่อ-อุปกรณ์ ใช้สื่อ สื่อคืออะไร สื่อคือเครื่องช่วยให้เกิดความเข้าใจ ท่านเทศน์ต้องมีสื่อ

นักเทศน์ต้องใช้สื่อ

บทวิจารณ์

สาระเนื้อหาของหนังสือเรื่อง “หลักการและวิธีการเทศน์” แต่งโดย พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ.๙) ผู้วิจารณ์เห็นว่า ท่านผู้เขียนเป็นนักปราชญ์ เป็นนักเทศน์ชั้นครู มีวิธีนำเสนอรูปแบบวิธีการเทศน์โดยการนำหลักการและวิธีการเทศน์มาบรรยาย ทำให้พระนักเทศน์ที่เข้าอบรมเข้าใจง่าย การอบรมของท่านมีการเตรียมตัวบรรยายมาเป็นอย่างดี ทุกครั้งที่ท่านบรรยายทำให้ได้แง่คิดที่ดี ทุกครั้งที่ท่านบรรยายทำให้ผู้ฟังได้รับผลดี ท่านบอกว่า สมมติว่าผมมีเรื่องอยากจะทำเทศน์แต่จะเทศน์ด้วยหัวข้ออะไร บาลีอุเทศตั้งที่เป็นนิกเขปบทคืออะไร ต้องหาให้พบ หรือบางทีเจ้าภาพกำหนดเรื่องมาแล้ว สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า

การเทศน์ทุกครั้งต้องมีเรื่องที่จะเทศน์ จะเป็นเรื่องที่เขากำหนดมาให้แล้วหรือเรื่องที่เราเตรียมไปเอง สมมติว่าให้เทศน์เรื่องกัมมกถา เราจะหาเรื่องมาประกอบอย่างไร ในเวลาครึ่งชั่วโมงหรือหนึ่งชั่วโมง หรือเป็นเรื่องที่ท่านไปเห็นไปพบมาแล้วนำมาเข้ากับบาลีหรือบาลีที่ท่านต้องการ การเตรียมตัวเทศน์สำคัญที่สุด

ท่านยังบอกอีกว่า การเตรียมตัวที่ดีเท่ากับสำเร็จไปครึ่ง ในเรื่องการเตรียมตัวเทศน์นี้ท่านบรรยายกับพระนักเทศน์ที่เข้าอบรมว่า สิ่งที่ผมนั่งคิดตอนลงอุโบสถเสร็จแล้ว ผมก็ไปนั่งทำการบ้าน แล้วก็เตรียมภาพต่างๆ มานำเสนอ เพราะท่านถือตามภาษิตที่ว่า ภาพ 1 ภาพ มีค่าเท่ากับคำพูดคำพูด 1,000 คำ หลักของนักพูดมีอยู่ว่า อย่าพูด อย่าเทศน์โตไม่มีการเตรียมตัวเป็นเด็ดขาด อย่าดูถูกผู้ฟัง โดยการสุกเอาเผากิน และพูดโดยไม่ได้เตรียมตัว ถ้าท่านเตรียมตัวทุกครั้งในการที่ท่านจะไปเทศน์ ไปสอนความรู้มันจะเพิ่มพูนตลอดเวลา

ท่านยังอธิบายอีกว่า การเทศน์ยิ่งฝึกยิ่งได้ผล การเตรียมตัวคืออะไร การเตรียมตัวคือการฝึกซ้อม หัดอ่านภาษาบาลีให้ถูกต้อง บางท่านออกเสียงภาษาบาลีไม่ถูก อ่านไม่เป็น โยนิโสมนสิการ ไปอ่านเป็นโยนิโสมนสิการ ท่านยังบอกอีกว่า การฝึกเทศน์ต้องเลือกเรื่องที่จะเทศน์ เราจะไปพูดให้คนฟัง เราต้องรู้ว่าเข้าอยากฟังเรื่องอะไร แล้วก็เตรียมให้สอดคล้องกับความสนใจของผู้ฟัง เทศน์เรื่องที่เขาควรรู้หรืออยากรู้ เขาอยากรู้เรื่องอะไร เราลองคาดเดาคูสิ พระพุทธเจ้าเทศน์ทุกครั้งมีคนบรรลุนเพราะอะไร เพราะพุทธเจ้าทรงมีเจตปริยญาณ กำหนดรู้ใจของผู้ฟัง เราไม่ได้กำหนดรู้ใจของผู้ฟัง ก็ต้องสุ่มบ้าง ถ้ามุมนามินต์บ้าง อยากฟังเรื่องอะไร พูดเรื่องที่เขาควรรู้

การเตรียมตัวก่อนการเทศน์ถือเป็นขั้นตอนสำคัญที่จะช่วยให้การเทศน์มีประสิทธิภาพและเป็นที่น่าสนใจของผู้ฟังได้ดีขึ้น การเตรียมตัวไม่ใช่แค่การเตรียมคำพูด แต่รวมถึงการเตรียมภาพประกอบและความเข้าใจในเนื้อหาที่จะสอน นอกจากนี้ การฝึกซ้อมการอ่านบาลีให้ถูกต้องและทำความเข้าใจในลักษณะพิเศษของภาษาบาลีก็เป็นสิ่งที่ไม่ควรมองข้าม

การเลือกเรื่องที่จะเทศน์ก็สำคัญ โดยควรพิจารณาความสนใจของผู้ฟังและเลือกเนื้อหาที่เขาควรได้ฟัง การเทศน์ที่มีประสิทธิภาพมักจะมีการใช้ตัวอย่างและภาพประกอบเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจง่าย และสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้จริง

ในด้านการฝึกเทศน์ต้องประเมินตัวเองตามเกณฑ์ต่างๆ ได้แก่ การเทศน์ที่แจ่มแจ้ง (สันทัสสนา), การจงใจให้ผู้ฟังมีศรัทธา (สมาทปนา), การเทศน์ที่ไม่อยากเกินไป (สมุตเตชชา), และการทำให้ธรรมะมีความบันเทิงและไม่เครียด (สัมปหังสนา)

หลักการเทศน์ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ การเริ่มต้นด้วยอุเทศ, การเทศน์ในท่ามกลางด้วยนิเทศ, และการสรุปด้วยปฏิญานเทศ การใช้คำปรารภและการตั้งนโมให้เป็นระเบียบสำคัญในการเริ่มเทศน์ ส่วนในขั้นตอนการนิเทศต้องอธิบายคำศัพท์ ขยายความ หมายถึงข้อคิดและอุปมา และการใช้สื่อช่วยในการทำความเข้าใจ การเลือกใช้สื่อและการใช้เรื่องราวในการเทศน์จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสารได้ดี

1. ข้อเด่นของหนังสือ

หนังสือเล่มนี้มีข้อเด่นที่น่าสนใจ คือ

- 1) เป็นหนังสือที่ให้ความรู้ด้านการแสดงพระธรรมเทศนา
- 2) เป็นหนังสือที่ปลูกจิตสำนึกให้พระภิกษุสามเณร มีความกระตือรือร้น มีโอกาสได้เรียนรู้ศิลปะ

เทศนิค และวิธีการเทศน์อย่างถูกต้องจากผู้ทรงคุณวุฒิ

3) เป็นการเปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณรได้แลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์การเทศน์แก่กันและกัน และเห็นความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

2. ข้อด้อยของหนังสือ

หนังสือเล่มนี้มีข้อด้อย คือ

๑) หนังสือเล่มนี้ใช้แจกในวงการของพระนักเทศน์เท่านั้น

๒) หนังสือเล่มนี้ใช้เฉพาะการอบรมนักเทศน์ที่มาอบรมหลักการเทศน์และวิธีการเทศน์ของวัด
ประยูรวงศาสุวรรณวิหารเท่านั้น

3. คุณค่าและคุณูปการหนังสือ

หนังสือเล่มนี้มีคุณค่าและประโยชน์มากสำหรับนักเทศน์และนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา หากจะให้มีประโยชน์มากขึ้นกว่านี้ ควรนำหนังสือเล่มนี้ไปต่อยอดด้วยการจัดอบรมและแจกพระนักเทศน์ทุกระดับตั้งแต่พระนักเทศน์ระดับภาค ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับตำบลและระดับวัดทั่วประเทศของไทยของเรา ทำอย่างนี้ได้ก็ทำให้พระพุทธศาสนามีพระนักเทศน์เพิ่มมากขึ้น มีพระนักเทศน์ที่มีความรู้ ความสามารถ มีคุณภาพ ช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง มั่นคงสืบไป

สรุป

หนังสือ “หลักการและวิธีการเทศน์” ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับหลักการและวิธีการเทศน์ว่า เป็นการสืบทอดตำนานเทศนาแบบสาธิตาป้อนเหยื่อมาจากรุ่นสู่รุ่น นับตั้งแต่สมัยสมเด็จพระพุทธาจารย์(จี) อดีตเจ้าอาวาสวัดประยูรวงศาสุวรรณวิหาร トラบจนถึงรุ่นปัจจุบัน วัดประยูรวงศาสุวรรณวิหาร มีพระนักเทศน์มีพระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียงโด่งดังมากมาย จนเป็นที่กล่าวขานในแวดวงดงขมิ้นว่า “อยากเป็นพระนักเทศน์ให้อยู่วัดประยูร อยากเป็นเจ้าของให้อยู่วัดมหาธาตุ อยากเป็นนักปราชญ์ให้อยู่วัดสามพระยา อยากเป็นมหาให้ไปอยู่วัดเบญจมบพิตร” การเทศน์ทุกครั้งท่านจะต้องมีเรื่องที่จะเทศน์ จะเป็นเรื่องที่เขากำหนดมาให้ท่าน หรือเป็นเรื่องที่ท่านไปเห็นไปพบมา แล้วนำพาเข้ากับบาลีหรือกถาที่ท่านต้องการ การเทศน์จะต้องเตรียมตัวให้พร้อม เตรียมตัวให้พร้อมเท่ากับสำเร็จไปแล้วครึ่งหนึ่ง หนังสือเรื่อง “หลักการและวิธีการเทศน์” มีประโยชน์มากสำหรับนักเทศน์และนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา หากนำหนังสือเล่มนี้ไปศึกษา ต่อยอดด้วยการอบรมพระนักเทศน์ทุกระดับตั้งแต่ระดับภาค ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ จนถึงระดับตำบล ประเทศไทยของเราจะมีพระนักเทศน์ที่มีความรู้ ความสามารถ มีคุณภาพคุณประโยชน์สามารถช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป

เอกสารอ้างอิง

- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ.9). (2550). หลักการและวิธีการเทศน์. หจก. เซน ปรีณติง.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น. (2545). คู่มือการเทศน์. ขอนแก่น: คลังนานา
วิทยา.
ศาสตราจารย์พิเศษจำนงค์ ทองประเสริฐ. (2544). ภาษาไทยกับการเทศน์. กรุงเทพมหานคร: หจก. เอมีเทรต
ติง.
องค์การเผยแผ่วัดประยูรวงศาสุวรรณวิหาร. (2565). วิชาการเทศนา. จัดพิมพ์โดย โครงการทุนเล่าเรียนหลวง
สำหรับพระสงฆ์ไทย. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร: หจก. สามลดา.